

RIIGIKOGU

8. istungjärk **Protokoll nr. 168 (26).**

1922. a.

Sisu: 1. Päewakorra täiendamine. — 2. Teadaandmine terwitustelegrammi kohta. — 3. Komisjonide täiendawad walimised. — 4. Ühispiimatalituste riiklise laenu seadus — II lugemisel. Wastu wõetud. — 5. Asunikkude ehituslaenu seadus — II lugemisel. Wastu wõetud. — 6. Wannutatud adwokaatide tasu ajutise taksi muutmise seadus — II lugemisel. Wastu wõetud. — 7. Riigi 1923 a. eelarwe — Wabariigi Walitsuse ettepanek. — 8. Järgmise koosoleku määramine.

Riigikogu koosolek 14. nowembril 1922. a. kell 5 p. l.

Kokku on tulnud 78 Riigikogu liiget.

Koosolekut juhatab abiesimees **K. Wirma**.

Sekretääri kohal abisekretäär **J. Bergman**.

Walitsuse looshis: rahaminister **G. Westel**, wälisminister **A. Piip**, sõjaminister **J. Soots**, kohtuminister **J. Reichman**, siseminister **K. Einbund**, Riigiwanem **K. Päts**, põllutöominister **B. Rostfeldt**, haridusminister **H. Bauer**, rahaministri abi **K. Rosendorf**.

Koosolek algab kell 5.20 min.

1. Päewakorra täiendamine. Juhataja **K. Wirma**: Awan Riigikogu koosoleku. Päewakord on Riigikogu liigetele kätte antud. Kas tehakse ettepanekuid päewakorra kohta?

A. Hansen (wäljasp. rhm.): Ma teen ettepaneku wõtta esimese päewakorrapunktina komisjonide täiendawad walimised.

Juhataja **K. Wirma**: Palun ettepanek kirjalikult teha. Muid ettepanekuid ei tehta. Ettepanek on tehtud täiendada päewakorda wõttes esimeseks punktiks komisjonide täiendawad walimised. (Hääletatakse.) Wastu ei olda, siis loen päewakorra wastuwõetuks. Sõna on rkl. Hansen'il esimese päewakorrapunkti kohta ettepaneku tegemiseks.

A. Hansen (wäljasp. rhm.): Teen ettepaneku walida erikomisjoni haigus-kinnitus seaduse läbiwaatamiseks rkl. Keerdo.

2. Teadaandmine terwitustelegrammi kohta. Juhataja **K. Wirma**: Kõige pealt teatan, et Riigikogule on tulnud terwitustelegramm raudteewalitsuse ametnikkude poolt.

3. Komisjonide täiendawad walimised. Rkl. Keerdo poolt on wiie Riigikogu liikme allkirjaga ettepanek tehtud walida haigus-kinnitus seaduse komisjoni rkl. P. Keerdo. See komisjon on walitud, jagajaks wõttes arwu 10, selle järele oleks nendel Riigikogu liigetel hariliku korra järele õigus komisjoni oma kandidaati üles seada. Selle ettepaneku kohta sõna ei soowita, siis asun hääletamisele. (Hääletatakse.) Rkl. Keerdo on nähtawa enamusega haigus-kinnitus seaduse komisjoni walitud.

Siis on weel kirjalik ettepanek tehtud, et hariduskomisjoni walida rkl. Wanja asemele rkl. Tomp. (Hääletatakse.) Rkl. Tomp on nähtawa enamusega hariduskomisjoni walitud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

4. Ühispiimatalituste riiklise laenu seadus — II lugemisel. Rahaasjanduse komisjoni aruandja **A. Jürman** (loeb): Ühispiimatalituste riiklise laenu seadus.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) Pealkirionnähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja **A. Jürman** (loeb): § 1. Põllutöoministeriumile määratakse 1923 aasta eelarwes 15 miljoni marka laenuandmiseks ühispiimatalituste ehitamiseks.

miseks, kordaseadmiseks ja sisseseade muretsemiseks.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) § 1 on nähtawa enamusega vastu wõetud.

Aruandja **A. Jürman** (loeb): § 2. Wabariigi Walitsusel on õigus § 1 wäljaantawa laenu wäljaandmise korra, nõuetawate kindlustuste, laenu tarwitamise ja laenu pealt wõetawate protsentide määra kohta määrusi wälja anda.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) § 2 on nähtawa enamusega vastu wõetud. Sellega on käesolew seadus II lugemisel vastu wõetud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

5. Asunikkude Rahaasjanduse ehituslaenu komisjoni aruandja J. Kana (loeb): **II lugemisel.** Asunikkude ehituslaenu seadus.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) Pealkiri on nähtawa enamusega vastu wõetud.

Aruandja **J. Kana** (loeb): § 1. Määratakse põllutöoministeeriumile 1923 a. ja 1924 a. eelarwetes 200.000.000 marka laenuandmiseks asunikkudele hoonete ehitamiseks.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) § 1 on nähtawa enamusega vastu wõetud.

Aruandja **J. Kana** (loeb): § 2. Wabariigi Walitsusel on õigus määrusi anda asunikkudele hoonete ehitamiseks antawa ehituslaenu wäljaandmise korra, kindlustamise, tarwitamise, selle pealt wõetawa protsendi määra ja laenu kustutamise kohta.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) § 2 on nähtawa enamusega vastu wõetud. Sellega on see seadus II lugemisel vastu wõetud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

6. Wannutatud Üldise komisjoni aruandja T. Kalbus (loeb): Wannutatud adwokaatide tasu ajutise taksi muutmise seadus — II lugemisel.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) Pealkiri on nähtawa enamusega vastu wõetud.

Aruandja **T. Kalbus** (loeb):

I.

Wannutatud adwokaatide tasu ajutise taksi (kohtuasut. s. § 396 märkuse VII lisa) §§ 1, 3, 4, 5 ja 12 muudetakse järgmiselt:

§ 1. Wannutatud adwokaat saab asjaajamise eest kahes kohtuastmes tasu nõudehinna kohaselt:

1) kunni 10.000 margani — kunni 1000 m.;

2) 10.000 kunni 100.000 margani — 10%;

3) 100.000 kunni 250.000 margani esimese 100.000 m. pealt 10.000 m. ja järelejäänud summa pealt 8%;

4) 250.000 kunni 1.250.000 m. esimese 250.000 m. pealt 22.000 m. ja järelejäänud summa pealt 4%;

5) 1.250.000 m. kunni 2.500.000 m. esimese 1.250.000 pealt 62.000 m. ja järelejäänud summa pealt 2%;

6) 2.500.000 m. kunni 3.750.000 m. esimese 2.500.000 m. pealt 87.000 m. ja järelejäänud summa pealt 1%;

7) üle 3.750.000 m. pealt — esimese 3.750.000 m. pealt 99.500 m. ja järelejäänud summa pealt ½%.

Märkus: Tsiwiil kohtupidamise seaduse § 274 ettenähtud juhtumisel arwatakse tasu kohtu poolt kindlaksmääratud nõudehinna järele.

§ 3. Asjus, mis ei ole hinnatawad, samuti ka tasu nõudmisesasjus, kus kohtuotsuse järele ainult õigus tasu nõuda antakse, tasu suurus aga määramata jäetakse (Ts. kp. s. §§ 896, 1317, 1330 ja 1335) arwatakse tasu adwokaadile asjaajamise eest kahes kohtuastmes arwesse wõttes asja tähtsust poolte kohta, nende jõukust ja aega ning tööd, mis adwokaadil asjaajamiseks waja on kulutada: 1000 m. kunni 15.000 margani.

§ 4. Hoiukohtukorras aetawate asjade pealt arwatakse adwokaadi tasu waranduse wäärtuse ja asjade keerulsuse järele kunni 30.000 margani.

§ 5 kaotab makswuse.

§ 12 wälja jätta selle paragrahwi lõpp algades sõnadest: „i wo wsjakom slutshae...“

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) Seaduse esimene osa on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja **T. Kalbus** (loeb): II. Kõikides otsustamata asjades, mis rahukohtunikude ja rahukogude, kui esimese astme kohtute juures, enne käesolewa seaduse maksmahakkamist algatud, wõetakse asjaajamise kulude määramisel aluseks käesolew taks, kuna kohtupalatis ja rahukogudes, kui teise astme kohtutes, neis asjus, mis enne käesolewa seaduse maksmahakkamist rahukogu, kui esimese astme kohtu wõi rahukohtuniku poolt otsustatud, wõetakse aluseks asjaajamise kulude määramisel esimese astme eest endine taks ja teise astme eest käesolew taks.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) Seaduse II osa on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

7. Riigi 1923 a. eelarwe — Wabariigi Walitsuse ettepanek. Wanematekogu poolt tehtakse ettepanek — asuda otsekohe eelarwe üldisele arutamisele ja pärast üldiseid läbirääkimisi moodustada erikommisjon eelarwe üksikasjaliseks läbiwaatamiseks, wõttes jagajaks arw 2. Kodukorra § 47 põhjal tuleks wanematekogu ettepanek otsustamisele. Korra kohta on sõna rkl. Tõnisson'il.

J. Tõnisson (rhw.): Palun selgitada, kuidas seda tuleb mõista, et kohe eelarwe üldisele arutamisele asuda. Kas peale rahaministri kõnet ei wõi waheaga teha wõi kuidas see on?

Juhataja **K. Wirma**: Wanematekogu ettepanek käib kodukorra § 47 korras. (Naer.)

(Hääletatakse.) Ettepanek on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Rahaminister **G. Westel**: Aus-

tatud Riigikogu liikmed! Eelarwe arutamine sünnib praegu ajal, mil Wabariigi Walitsus ametist tagasi on astunud ja praegused walitsuse liikmed ainult kohuseid täidawad kunni uue walitsuse moodustamiseni. Sellepärast ei ole mul ka õigust eelarwe juures traditsiooniliselt pruugiks olewate majanduspoliitiliste deklaratsioonidega esineda. Kuid ma arwan, et kuna eelarwe 1923 a. kohta kokku seatud sennise walitsuse poolt, siis oleks kasulik ühe ehk teise asja kohta üksikasjalisemaid teateid anda ja sellepärast luban enesele täiendawaid ettekandeid seletuskirjas öeldule juurde lisada.

Wabariigi Walitsuse poolt esitatud 1923 a. eelarwe kawa järele tõuseb kulude kogusumma 6.180.000.000 marga peale. Sellest arwust on ligikaudu 4.992.000.000 marka korralisi kulusid, 786.000.000 mk. erakorralisi kulusid ja 402.000.000 marka on operatsiooni fondide katmiseks nõutud. Sellega on siis 1923 a. kohta wäljaminekuid 250 miljoni marga wõrra rohkem ette nähtud, kui käesolewa aasta eelarwe kinnitamise juures. Tegelikult on aga käesolewa aasta wäljaminekud Riigikogu poolt wastuwõetud lisaelarwete tõttu juba suurenenud ja tõusewad weelgi lähemal ajal sisseantawa lisaelarwe nr. 3 läbi arwatawasti 6 miljardi 230 miljoni marga peale, nii et 1923 a. kulude kawatsused mitte suuremad ei ole, kui käesolewal aastal tegelikult tuleb wälja anda, waid koguni 50 miljoni marga wõrra vähemad.

Iseenesest ei anna üldsumma wõrdlemine weel küllalt täielikku pilti meie riigimajanduse seisukorrast kokkuhoidmise suhtes, sest praegusel erakorralisel riigiülesehitamise ajajärgul wõiksime meie puht otstarbekohasuse seisukohast wälja minnes oma majanduselu korraldamiseks julgelt mitu ja mitu korda rohkem kulutada, kui meie seda oma praeguste finansolude tõttu suudame teha, — meie erakorraliste wäljaminekute ülemmäär on praegu ainult meie krediidi wõimaluse läbi piiratud. Meie riigimajanduse stabiilsuse kohta leiame juba rohkem andmeid, kui meie oma eelarwe korraliste kulude wõrdlewat liikumist arwesse wõtame.

1923 a. kawatsatud korralised kulud on 305 miljoni marga wõrra suuremad, kui eelarwe kinnitamise juures käesolewa aasta kohta ette nähti. Kuigi lisaelarwe nr. 3 seda wahekorda umbes 100 miljoni

marga wõrra wähendab, on ikkagi 1923 a. korralised kulud 200 miljoni marga wõrra suuremad, kui käesolewal aastal. Oma korralisi wäljaminekuid on pidanud suurendama peaaegu kõik keskastutused, mõned neist koguni wäga tuntawalt — nagu Riigikogu, riigikantselei, riigikontroll, haridusministeerium, kohtuministeerium — wähendada oli wõimalik ainult rahaministeeriumil, kuna sõja- ja kaubandus-tööstusministeeriumi kulud ka 1923 a. kohta käesolewa aasta raamidesse on jäänud. Eelarwe seletuskirjas olen kulude liikumist ametkondade wiisi üksikasjaliselt selgitanud ja ka nende põhjuste peale tähelepanu juhtinud, mille pärast muudatused olid tingitud.

Üldises kokkuwõttes pean siin alla kriipsutama, et 1923 a. eelarwe korraliste kulude suurenemine ei olene mitte riigiparaadi laienemisest, ega iseäraliste uute riikliste ülesannete teostamisest, waid oleneb suuremas osas riigiteenijate palgakõrgendamisest.

Juba wabariigi asutamisest saadik on walitsemise aparaadi korraldamine ja sellega ühendatud riigiteenijate palgaküsimus üks kõige tähtsamatest, kuid ka kõige raskematest probleemidest olnud. Meil tuli riigi asutamisel riigiparaat luua peaaegu tühjal kohal, sest ei endine Wene riik, ei Saksa okkupatsiooni wõimud ei jätnud meile peale mõne üksiku sõja ja rewolutsiooni tagajärjel lagunenud kohaliku asutuse mingit parandust järele, ei organisatsiooni ega personaalse koosseisu suhtes. Peale mõne üksiku erandi, tuli kõik uuesti moodustada ülevalt kuni alla, tuli seda teostada suure kiirusega, kõige ägedamal riigikaitse ajajärgul. Kuna meil mitte ainult oma traditsioonid, waid ka sellekohased kogemused riigi walitsemise alal puudusid, wõtsume meie loomulikult seda eeskujuks, mis meil kõige lähemal seisis: Wene riigi korralduse, muidugi wõimaluse järele meie oludele wastawalt ümber korraldatud. Aga kauakestew sõda oli kogu maailmas, ja ka Wenemaal alaliste asutuste kõrwal loonud veel iseäralised ajutised organisatsioonid. Ja meie riigi loomise ajal ja tema ülemineku ajajärgul leidsid ka need asutused meie riigikorras aset. On arusaadaw, et neil oludel meie riigi aparaat raskeks ja keeruliseks kujunes ja tema funktsioneerimine õige suurt ja rohkearwulist koosseisu nõudis. Riigikassa ei suutnud seda koosseisu wähegi elunõue-

tele wastawalt ülewal pidada. Riigi alguses raha ostujõu alaline langemine tegi selle seisukorra veel palju ja palju korda raskemaks. Kui selle juures veel arwesse wõtta, et meil nende isikute arw, kes riigiteenistuse jaoks ette walmistatud ehk kes ka küllalt wilunud olid, wäga piiratud oli, ja needki wähesed veel wiletate palgaolude tõttu erateenistusse põgenesid, siis ei ole ka imeks panna, et kogu meie wabariigi kestwuse ajal meie walitsemise aparaat ei ole suutnud rahuldada kodanikka. On olnud mitmetel põhjustel, minu arwamise järele wist kõige rohkem wilumuse puudusel, wäga palju ja korduwaid wäärnähtusi. On olnud ka kuritarwitusi riigiasutustes, mis kibedat ja terawat wastolu rahwa poolt on wälja kutsunud ja walitsemise aparaadi wäga raske kriitika alla on saatnud. Sellepärast on riigiparaadi otstarbekohane uuendamine üks kõige suurematest ja tähtsamatest ülesannetest meie walitsemise alal olnud. Ja ma arwan, ta on suureks mureks olnud wist kõikidel walitsustel, algades ajutise walitsusega kuni tänapäewani.

Nagu ma eelpool tähendasin, iseäraliste olude tõttu, mis ühenduses olnud tema moodustamisega, mis õieti tema hälli juures seisid, tekkis meil aparaat, mis meie oludele mitte küllalt kohane ei olnud. Tema täitis aga ülemineku ja riigi alguse ajajärgul oma funktsioone nii palju kui ta suutis ja on arusaadaw, et teda järkjärgult tuli ümber luua ja täiendada ja riigi walitsemist paremasse olukorda seada. Nagu ma siin juba tähendasin, ei pärinud meie midagi sellelt wõimult, kelle alla meie rahwas ja meie maa enne iseseiswuse tekkimist kuulus, kuna Soome õieti oma iseseiswuse wäljakuulutamise läbi peaaegu mingid muudatusi oma sisemise walitsemise korra juures ette ei pruukinud wõtta, wälja arwatud, mis talle olud ehk uus aeg ette dikteerisid. Samuti mitmed teised uued riigid, iseäranis need, kes Austria-Ungari waremetel tekkisid, nagu Tshehi-Slowaaki ja Austria, olgugi et wiimane oli iseenesest endine keskpunkt, aga nemad pärisid siiski sisemise wäljakujunenud aparaadi. Meil oli aga, nagu ma juba ütlesin, tühi koht ja selle koha peale tuli üles ehitama hakata sellest materjaalist, mis meil kättesaadaw oli. Kõik walitsused on sellest aru saanud, et siin tuleb muudatusi ette wõtta ning parandusi luua. Kõige pealt paistis kõigile silma, et meie aparaat liig rohkearwuline, kuna sissetulekud wäikesed ja

sellepärast ei suudeta tema koosseisule wastawat tasu anda. Seati üles põhimõte, et riigiametnikkude arwu tuleb vähendada, kuid nende ainelist seisukorda tuleb wastawalt parandada. Olgugi, et see põhimõte kogu Wabariigi Walitsuse kestwuse ajal kõikidest deklaratsioonidest on läbi käinud, ei ole seda suudetud weel tänapäewani täies ulatuses lahendada. On igaleühele arusaadaw, et seda, mis mujal on aastasadade jooksul tehtud, ei saa meie ühe, kahe ega ka kümne aasta jooksul läbi wiia. Kui praegune walitsus 1921 a. ametisse astus, siis leidis ta endise walitsuse poolt kokkuseatud eelnõu riigiametnikkude palkade kohta eest. See seaduseelnõu sai walitsuse poolt umbes samas ulatuses wastu wõetud ja Riigikogule esitatud. Märtsikuul 1921 a. wõttis Riigikogu praegumaks wa palgaredeli wastu, ühtlasi wõlitas ta walitsust koosseisusid rewideerimise alla wõtma ja neid 1921 a. jooksul kinnitama ehk wastawalt muutma. Sellekohaselt wormeeritud komisjon wõttis koosseisud rewideerimise alla. Kuna, nii üteldä, ülemineku-ajajärk raugema hakkas ja elu enam-wähem harilikkudesse rööbastesse minema hakkas, siis kadusid ka üksikud sõja- ja üleminekuaegead asutused, mille läbi hulk riigiteenijaid wõis wabaneda. Koosseisusid rewideeriti ka vähendamise mõttes ja 1921 a. läks korda neid vähendada umbes 15% wõrra endise arwuga wõrreldes ning säid walitsuse poolt selles ulatuses kinnitatud. Sellesama. 1921 a., jooksul töötas Wabariigi Walitsus weel uuesti koosseisud läbi ja esitas 1921 a. oktoobrikuul Riigikogule sellekohase seaduseelnõu, ette pannes selles tähendatud koosseisusid seadusandlisel teel kinnitada. Riigikogu määras selleks erikomisjoni, kes neid koosseisusid pidi läbi waatama. Nimetatud komisjon leidis, et liig wara oleks, praeguse riigi ülesehitamise ajajärgul, weel koosseisusid lõpulikult seadusandlisel teel kinnitada, sest et nende muutmise ja õige sagedane muutmise on lähemal ajal ette näha ja wäga tarwilik. Arwati, et waremalt tuleks riigi keskasutuste ja nendele alluwate asutuste konstitutsioon walmis teha ja alles siis, kui see töö on tehtud, tuleksid koosseisud lõpulikult seadusandlisel teel kinnitada kogu walitsuse organisatsioonides. Wabariigi Walitsus ühines ka selle seisukohaga ja ühes Riigikogu rahaasjanduse komisjoni nõusolemisega otsustas walitsus 1922 aastal 1923 a. koosseisud, mis uuesti läbi

waadatud on, Riigikogule ühes eelarwega ette panna, sest Riigikogu oli soowi awaldanud, et koosseisud praegusel, kui ka lähematel aastatel tuleks ühes eelarwega läbi waadata ja ajutiselt ühe aasta peale kinnitada. Ühes koosseisude vähendamise ga on ka palgakõrgendamise pidanud kaasa sammuma kogu meie riigi kestwuse ajal. 1919 ja 1920 a. olid riigiteenijate palgakõrgendused alaliselt seotud meie raha ostujõu langemisega. Ei olnud need mitte palgakõrgendused, waid tõepoolest fikseerisid nad palku uues rahas ümber, sest rahal oli igal kuul teine wäärtus ega olnud mitte alalist püsiwat ostujõudu. See kestis, nagu ma ütlesin, 1921 aastani, kus meil raha hakkas juba stabiilseks minema. 1921 a. märtsikuul, kui riigiteenijate palgaredelid kinnitati, olid elukallidus ja hinnad arwatawasti kõige kõrgemad. Wahepeal on küll üksikud tarbeained kallimaks läinud aga wäga wäksel arwul. On kallimaks läinud wõi ja raswaollused, kuna põllusaadused, wili jne. odawamaks on läinud. Kallimaks on läinud ka üürihin nad uue üüriseaduse tõttu, kuid üldises kokkuwõttes arwan, et ei eksi, kui ma tõendan, et hinnad on needsamad kui 1921 a. märtsikuul, wist isegi vähemad. Kui 1921 a. märtsikuul palgad määrati, siis töid nad riigiteenijatele, wõib olla seiskorra parandamist kaunis suurel määral ja esimestel päewadel wõeti uus palgaredel teatawa rahuldusega wastu. Kuid ma ei taha salata, et suurem osa riigiteenijaist seisis wististi wõrdluse mõju all, kus teataw paranemine oli sündinud ja selle faktiga lepiti. Oldi meie riigi ülesehitamise mulje all, sest wististi kõik meist, suurem osa meie töowõimsast rahwast pidid ohwerdama oma terwist, mõned koguni oma elu. Kui aga elu rohkem igapäewaseks muutuma hakkas, kui riigi ülesehitamise waimustus möödas oli, siis hakkasid ka riigiteenijad sihikindlalt selle poole püüdma, et oma ainelist seisukorda parandada, ning siis hakkas nende keskel rahulole matus palgaolude üle maad wõtma, mis awaldus selles, et paljud riigiteenijad eestkätt head, kwalifitseeritud jõud, hakkasid paremaid tingimisi enesele luues, erateenistusse üle minema. Juba 1921 a. lõpul oli riigiteenijatel palgakõrgendamise nõudmine kaunis elaw. Pöörati Wabariigi Walitsuse ja Riigikogu poole palwega neile lisapalka lubada 13. kuu palga näol. Kahjuks aga ei olnud 1921 a. riigi rahaasjanduse seisukohast wälja minnes kuidagi wiisi wõimalik palgakõrgendamisele

asuda, mispärast tuli palkade uuendus edasi lükata, ei saanud teda tegelikult teostada. Ka 1922 a. jooksul selgus, et praegused palgad elunõuetele ei wasta ja tungiwalt tarwilik oleks seal teatud uuendusi ette wõtta, sest et muidu ähwardaks walitsust riigiaparaadi lagunemise hädaoht. Walitsus jõudis otsusele, et palgad tulewad kindlasti tõsta ja et hakatust ei saa meie mitte 1922 a. teha, waid wõime seda alles 1923 a. peale wälja minnes. Kuid ka 1922 a. oli tarwis riigiteenijatele wastu tulla ja sellepärast otsustas walitsus 13-da kuupalgaga esineda Riigikogule ja niisama ka tõsta perekonna-abiraha. Mis puutub wiimasesse, s. o. perekonna-abirahasse, siis peab tähendama, et see mitte kõige õnnelikum wiis ei olnud riigiteenijate palkasid tõsta. Olgu nüüd mis on, kuid meie peaksime ka sotsiaalselt mõtlema, et inimesel, kelle suurem perekond on, ka suurem häda on. Kuid peame ka seda silmas pidama, et tasu, mida inimene riigiteenistusest saab, ei tohi mitte niisugustest puhtsotsiaalsetest motiividest oleneda, waid tasu peab iseenesest sisaldama wastuwäärtuse tehtud töö eest. Kuna töö aga oma wäärtuse, oma kvalifikatsiooni poolest mitmesugune on, siis peab ka tasu mitmesugune olema. Et nüüd aga perekonna-abiraha tõstmise tõttu mõnes asutuses inimesed on ainult sellepärast kõrgemat tasu saanud, et neil, wõib olla, rohkem häda oli, seda ei taha ma mitte salata. Kuna isikud, kelle töö mitu ja mitu korda rohkem wäärtusline, sellesamas asutuses vähem palka said. Sarnane asjaolu on riigiteenijate eneste keskel mitmeti rahulolematust sünnitanud, mitmete nende kongresside poolt on walitsuse poole pööratud ettepanekuga seda õiglusewastast tasu ära muuta ja isikutele riigiteenistuses maksta niisugust palka, millega nad suudaksid ka oma perekondi toita. Wiimased palgamäärad, mis 1921 a. kinnitati, nägid ette 16 astet, ja peale selle weel üksikud ametid wäljaspool astmeid kõrgemale poole, see on iseäraliste wõi tähtsamate peawalitsuste juhatajad, ministrite abid, Wabariigi Walitsuse liikmed jne. — neile wastawad ametid. Ja allpool astmeid olid teatawad kohad, mis õieti kõrwalist teenistusala sisaldasid, näituseks pühkijad, koristajad, alaealised käskjalad jne. Walitsuse projekt 1923 a. kohta jääb õieti nendesamade astmete piiridesse. Ta jääb 16 astme juurde ja wäljaspool neid astmeid 5 kategooriat ülewalpool, ja allpool, mis en-

negi 1921 a. seaduse juures oli. Wahekord endise seaduse juures oli 1:3 ehk ühe kolmandiku wastu, sest alamal 16 astmel oli põhipalk 1800 marka. Kõige kõrgem oli 6000 marka. Praegune walitsuse poolt kokkuseatud palgaredel näeb ette wahekorra 1:4. Uue palgaredeli järele ei olnud enam mingisugust mõtet palka jaotada põhipalgaks ja elukalliduslisaks, sest ei ole enam ette näha, et see lisa, mis omal ajal põhipalgale juurde määrati, lootusel, et see ainult erakorraline, ajutine nähtus oleks ja et elukallidus tagasi läheks, ära kaotatud wõib saada, sest see ei ole enam elukalliduse küsimus, waid siin on raha wäärtuse küsimus, raha wäärtus on aga meil nii kujunenud, et mingit mõtet ei olnud palgajaotust ette wõtta. On wõetud 16 astme palk 4500 marka kuus ja esimese astme palk 18.000 marka kuus, see oleks wahekord 1:4. Nagu mina juba tähendasin, peame töö kvalifitseerimise juures igatahes teatawatest normidest kinni pidama, mis ennemalt on käsitatud ja praegusel ajal ka mujal käsitatakse. Sellepärast oleks iseenesest tähtis waadata, kuidas teiste juures palgaredelid kokku seatud on. Wana weneaja wahekord on wist kõikidele wäga hästi teada, seal oli wahekord alamate ja ülemate astmete wahel wäga suur. Ma ei räägi siin mitte Wene keskasutustest, sest et Wene riik nii määratu suur oli ja iseäralised olud seal walitsetesid, ja tuleb neid iseäralisest waatepunktist waadelda. Kuid wõtame kohapealseid asutusi, seal leiame wahekordasid — kahjuks ei ole mul tabelit mitte käepärast — nii 25—50-kordselt alama ja kõige kõrgema palga wahel. Praeguse Wenemaa kohta mul küll teateid ei ole, vähemalt kirjalikka andmeid, kuid üksikud inimesed, kellega mina rääkinud, ja kes olusid tunnewad, ütlewad, et seal wahekord kvalifitseeritud ja kvalifitseerimata tööjõudude palga wahel umbes samane on, nagu wanal Wenemaal, kui mitte kõrgem, olgugi et praegunen nõukogude walitsus oma tegewust alates wälja läks niwelleerimise printsiibist, ja kõikidele ühetaolised palgad määras. Prantsusmaal on mul andmeid üksikutest asutustest. Keskasutustes on wahekord wõrdlemisi kaunis suur, 3000—30.000 franki aastas, tähendab kümnekordne. Kohapealsetes asutustes on wahekord 3000—18.000 franki, see on 1:6. Soome uue seaduseelnõu järele, mis praegu eduskonnale on esitatud, on wahekord meie astmetele wasta-

wate alam- ja kõrgemate astmete wahel 1:16. Kõiki seda arwesse wõttes arwan mina, et praegune wahekord meil ette pandud seaduseelnõu järele wististe kõige rohkem niwelleeritud on, wõrreldes teiste maade omadega.

Uhes palkade tõstmisega waatas Wabariigi Walitsus uuesti koosseisud läbi, enne kui ta need ühes eelarwega Riigikogule esitas. Selle koosseisude läbiwaatamise juures rewideeriti ja wähendati ametnikkude arwu 1316 isiku wõrra, nii et praegune riigiteenijate koosseis 20700 inimest on. Selle arwu seas on aga riigi raudteeteenijaid umbes 4.500 inimest, sõjawäe ohwitserisid, ametnikka, alamohwitserisid ja kõiki üleajateenijaid 4.885. Teistes riikides loetakse harilikult militariseeritud riigiteenijaid sõjawäelaste kategooriast wäljaspool harilikka staatisid, nõnda et kui seal riigiteenijatest wõi ametnikkudest jutt on, nende alla ei käi ohwitserid ja sõjawäeametnikud. Nii siis üldse administratiiw alal 10.000 wõi üle 10.000 inimese ametis. Muidugi mõista, on see meie kohta ka kaunis suur arw, kuid ei tohi selle juures silmast jätta, et meil õieti mitmed asutused teatawa ajutise iseloomuga on. Näituseks on põllutöministeeriumil õige suur koosseis, mis sugust maareformi teostamine nõuab, kuid usun kindlasti, et seal kahtlemata nimetatud küsimuse teostamise lõpul ametnikkude koosseisu tuntawalt wähen datakse. Riigiteenijate hulgas on õige palju neid funktsionääre, kes täidawad ülesandeid, mida enne eraisikud tegid, kes õieti eraalal tegewuses olid. Põllutöministeeriumil on praegu 1800 metsawahti. Neid oli Wene ajal meie maa-ala kohta palju wähem. Muidugi on raske ütelda, kas praegune koosseis lõpulik on. Mina arwan, et seal teatawaid muudatusi wõiks teha, kuid et siin tuntawaid muudatusi wõiks tehtud saada, selle juures kahtlen mina. Mina arwan, et teatawa ajajärgu jaoks on see arw, mida ma siin nimetasin, kindel. Praegu on kogu maailmas ametnikkude arwu wähen damisega tegemist. Igaüks, kes lehti loeb, leiab, et seal õige sagedasti ametnikkude küsimusega tegemist tehakse ja leitakse ühtlasi, et see ka üks kõige raskematest on. Saksalased elawad sedasama ajajärku läbi, mida meie 1919 ja 1920 aastatel. Pealegi on seal wäga palju üleminekuaja pändust jäänud, mida tuleb likwideerida, millega aga õige raske toime saada. Lätis on protsentuaalselt palju rohkem riigitee-

nijaid kui meil, seal ulatab riigiteenijate hulk, nagu ma seda Läti rahaministri käest kuulsin, 39.000 peale, nõnda et seal on riigiteenijaid kaks korda rohkem kui meil, kuna Läti maa-ala ja elanikkude arw ainult 25% suurem on kui meil. Ka Lääne-Euroopas on riigid ametnikkude arwu kärpimisega wäga raskes seisukorras. Näituseks on Austria wabariigil 250.000 ametnikku 6 miljoni elaniku juures, Ungaris aga 300.000 ametnikku 8 miljoni elaniku juures. — Üldiselt teeb palgakõrgendus meil wälja 360.000.000 marka. Selle summa juures on ametnikkude arw 1316 ametniku wõrra wähen datud. Summa, mis nende mahaarwatud ametnikkude palgad wälja oleks teinud, ulatab 100.000.000 peale, nõnda et ilma ametnikkude wähen damiseta teeks palkade summa 460.000.000 wälja, kuna see nüüd 360.000.000 ühes palkade tõstmisega wälja teeb. Wabariigi Walitsus on kawatsenud, wälja minnes sellest seisukohast, et palkasid kõrgendatakse, perekonna-abirahasid ära kaotada. Sellekohane seadus on juba Wabariigi Walitsusele sisse antud ja wist lähemal päewil esitatakse ta Riigikogule. Ühtlasi kawatsatakse esitada ka eelnõu sõidu- ja päewarahade muutmise kohta. Praeguste normide järele rehkendatakse päewa- ja sõidurahad saadawa palgaga teatawas proportsioonis, nii et kui palgad kõrgendatakse, et siis ka päewa- ja sõidurahad suureneksid. Ei ole mingisugust põhjust ametnikkudele sõitude eest iseäralisi preemiaid maksta, waid sõidu- ja päewarahad peaksid olema selles suuruses, et inimesed suudaksid oma ülesannet täita — nimelt sõita. Nõnda, et üldiselt kokku wõttes on riigi 1923 aasta korraliste kulude suurenemine peaaesjalikult tingitud palga kõrgendamisest. 1923 a. eelarwe on, wõrreldes käesolewa aastase eelarwega, umbes 200.000.000 marga wõrra suurenenud. Iseenesest mõista, et seal, kus wähegi wõimalik, on katsutud wõimalikult wäiksemad summad määrata. Kõige rohkem on wähenanud oma eelarwet rahaministeerium, osalt selle tõttu, et siin on wõrdlemisi kaunis suur protsent ametnikka wähen datud. Aga siis on ka piirituse monopooli produktsiooni kulu tulewa aasta kohta wõrdlemisi wähemal arwul üles wõetud, kui ta käesolewa aasta jook sul oli. Edasi ei ole ka Eesti rahakursi stabiilsuse tõttu wäliswõlgade protsentide maksmiseks enam nii suurt summat üles wõetud, nagu käesolewal aastal. On

ka Eesti marga tõusmise tõttu teatawad ülejäägid olemas. Üksikud ametkonnad, nagu riigiraudtee ja posti peawalitsus, on pidanud loomuliku kasvamise tõttu oma väljaminekuid tõstma.

Erakorralisi kulusid on 1923 a. eelarwe järele ette nähtud kogusummas ühes operatsiooni fondidega 1.188.000.000 marka. Käesolewa aasta eelarwe järele ühes oma lisa-eelarwetega tuleb 1.244.000.000 marka. Seletuskirjas tabel nr. 5 leiata 1.242.000.000 marka, kuid seal ei ole üles võetud veel lisa-eelarwe nr. 2, mis wastu võetud 1923 a. eelarwe kokkuseadmisel, ja lisa-eelarwe nr. 3, mis veel Riigikogule esitatakse. Nõnda et 1923 a. erakorralised kawatsused on 250.000.000 marga võrra vähenenud. Muidugi, nagu ma alguses tähendasin, wõiks sellel alal produktiivsel wäga palju rohkem tarwitada, kuid meie ei saa seda teha, sest et meie ülemäär on olnud meie krediidist. On ainult ülesse võetud mis paratamata tarwis, mis mööda pääsemata ja mis läbi wõib wiia ilma wälislaenuta. Kokku oleks korralisija erakorralisi kulusid 6.180.000.000 marga eest. Sellele seisawad wastu siis 1923 a. kohta oodatawad tulud: korralisi tulused 5.233.000.000 marga eest ja operatsiooni fondide tagasimaksusid 365.000.000 marga eest, kokku 5.598.000.000 marga eest. Ja summa, mis eelarwe balanseerimises puudu jääb, on 582.000.000 marka. Seda kawatsetakse 1923 a. katta jookswate laenudega — krediit-operatsioonide näol. Nimelt loodetakse saada 300.000.000 marka wäliswõlgade, suuremalt osalt „Revalise“ protsentide pikendamisest, kuna 280.000.000 marka jookswate laenude näol sisemaal kaetakse. Korralistest tuludest, nagu ma juba tähendasin, loodetakse saada 5.233.000.000 marka, millest on otsekohe- ja tempelmaksusid kokku 806.000.000 marka, kaudsete maksude näol 1.890.000.000 marka, wiinamonopoolist 991.000.000 marka ja tulused riigi ettevõtetest, nagu metsadest, raudteedest jne. 2.055.000.000 marka ning mitmesuguseid tulused, kus on puhttehnilised ülejäägid, mida 5% peale wõime rehkendada, kokku 289.000.000 marka. Korralisi tulused on 1923 a. eelarwes 542.000.000 marga võrra rohkem, kui käesolewa aasta eelarwes oli ette nähtud. Nagu seletuskirjas juba lähemalt on ära tähendatud ja üksikasjaliselt on selgitatud, on need 1922 a. 8 kuu aruannete andmete põhjal kalkuleeritud ja kokku seatud. Mis meie tuludesse puutub, siis on nad nagu näha, suuremalt

jaolt maksude läbi kaetud umbes $\frac{3}{4}$ — 50 kunni 60 protsenti — kuna natuke rohkem kui $\frac{3}{4}$ riiklistest ettevõtetest oodatakse. Otsekohestest maksudest on meie tulumaks 1923 a. eelarwes peaaegu poole wähe summaga ette nähtud, kui ta käesolewa aasta eelarwes oli. See on selle tõttu, et tulumaksu-seadus 1922 a. Wabariigi Walitsuse ettepanekul Riigikogu poolt muudeti ja maksumäärad märksa alandati. Walitsus nägi seda ette, et ajutiselt selle tõttu riigi sissetulekud vähenevad, kuid selle seisukorraga, mis senni oli, kus liig kõrgete määrade juures tulumaks teatawaks konfiskatsiooni abinõuks üksikutele isikutele muutus, ei wõinud kuidagi wiisi leppida. Sellepärast olime sunnitud tulumaksu-seadust muutma ja rahaministeeriumi seisukohast ei kahetse ma mitte, et meie seda oleme teinud. Nüüd on meil wõimalus tulumaksu, mis minu arwates tulewikus üheks kõige tähtsamaks ja suuremaks riigi sissetulekuallikaks on, sisuliselt arendada ja loomulikult konstrueerida. Suwel wastuwõetud seaduse läbi kõrwaldati ainult kõigesuuremad puudused, kuna tulumaksu-seaduse täieline ja põhjalik ümbertöötamine praegu rahaministeeriumis teoksil on. Ma loodan, et meie uue seaduse veel käesolewal Riigikogu istungjärgul esitame, kuid kahtlen, et Riigikogu seda enne walimisi jõuab wastu wõtta, sest praegu on juba terve rida teisi, tähtsaid seadusi arutamise järjekorda ootamas.

Nüüd on lugu ka äri- ja tööstusmaksudega. Neid wõetakse sisse endise Wene seaduse põhjal. Ka seda seadust on waja meie oludele wastawalt põhjalikult ümber töötada. Ka selle tööga on rahaministeerium algust teinud ja loodab seda ühes tulumaksuseadusega Riigikogule esitada. Kuna aga ka seda seadust Riigikogu waevalt läbi arutada jõuab, oleks tarwis vähemalt mõned hädapäralsed muudatused kiire korras läbi wiia. Sellekohase seaduse muutmise eelnõu, kus peajasjalikult endised Wene normid ajakohaselt ja rahawäärtusele wastawalt on muudetud, esitas Wabariigi Walitsus möödaläinud kewadel Riigikogule. Kahjuks ei ole see eelnõu aga Riigikogus senni veel mitte arutusele tulnud, soowitaw aga oleks tema rutuline wastuwõtmine, siis wõiksime juba niikaua kannatada, kui uus seadus on wälja töötatud ja maksma pandud.

Meie oludele ei wasta ka sugugi enam praegumaksew Wene seadus pärandus-

maksu kohta, olgugi, et ta 1920 a. osaliselt muudetud on. Sellepärast ei anna meile ka pärandusmaks seda, mis ta andma peaks. Peapõhjus seisab selles, et sissenõudmise kord on wananenud, niisama ei ole otstarbekohane hindamise wiis. Rahaministeeriumi poolt on wälja töötatud uus ja põhjalik seaduseelnõu, mis lähemal ajal Wabariigi Walitsuse kaudu Riigikogule esitatakse.

Kaudsetest maksudest on meil kõige tähtsamad tollimaksud. Käesolewal aastal on tollid wäga suure summa sisse toonud, 8 kuuga ligikaudu niisama palju annud, kui kogu aasta kohta loodeti. Kuid 1923 a. eelarwesse ei ole meie mitte nii palju üles wõtnud, mida ehk käesolewa aasta aruande andmete põhjal oleks wõinud wõtta, sest wahepeal on meil mitmed kaubalepingud sõlmitud, mis nüüd on maksma hakanud ja kawatsusel on veel terwe rida lepinguid, mis kõik tollimäärasid alandawad, ja tolli sissetulekuid vähendawad.

Tolli korralduse alal on Wabariigi Walitsuse poolt uus tolliseadustik Riigikogule esitatud ja praegu erikommisjonis arutusel. Wäga soowitaw oleks, et see seadus wõimalikult rutulist wastuwõtmist leiaks, sest praegumaksew endine Wene seadus ei wasta sugugi meie oludele ja teeb tolliasutuste töö raskeks ja keeruliseks.

Aktiisi alal on mõned wäiksed kawatsused, näituseks: tuletikkude aktiisi mitte enam panderollide näol wõtta, waid ära jaotada teatawate asutuste ja tehaste peale.

Piirituse monopooli sissetulek on 1923 a. kohta üles wõetud 991 miljoni marga suuruses. 1921 aastal oli see summa 1.250 miljoni marka, 1922 a. see on käesolewal aastal 1.111 miljoni marka ja tulewal aastal, nagu ma ütlesin, on seda 991 miljoni marga suuruses kawatsetud sisse wõtta, mis 120 miljoni marka vähem on, kui käesolewal aastal ja 260 miljoni marga wõrra vähem — kui minewal aastal. See on sellepärast, et piirituse hind ilmaturul wäga suurelt langenud on ja praegu kogu Euroopas piirituse tagawara õige suur on, nõnda et meie wäljawedu tuntawalt wähenenud on ja wististi weelgi wäheneb. Nii läheb siis meil õige wäikene osa piiritust wäljaweoks, kuna suurem osa sisemaale läheb, osalt joomise, osalt aga ka likööri ja napsi tegemise peale. See on ainukene wiis, kuidas meie piiritust saame ümbertöötatud kujul wäljamaale saata. Aga ka sel alal on turg wäikene.

Ühes erakorraliste tuludega on 1923 a. tulude kogusumma sarnane, mis lõpeb balanseerimisel faktilise puudujäägiga 582 miljoni marga suuruses. Kui aga arwesse wõtta, et meie eelarwe erakorraliste kulude ja operatsiooni fondide alla on üles wõetud 1) 370 miljoni marka laenu andmiseks, 2) 32 miljoni turbatööstuse põhikapitaali täiendamiseks ja 3) 192 miljoni raudteede, sadamate ning posti korraldamiseks, nii et kokku 593 miljoni marka on määratud kas kapitaali paigutamiseks ehk tulutoowate ettewõtete laiendamiseks, siis näeme, et meil ka erakorralised kulud on wastawate tuludega kaetud. Iseenesest paistab see nähtus küll kaunis rõõmustaw olewat, kuid ma ei saa mitte salata, et seal teatud ebaõiglus peitub. Tuleb wälja, et meie praegu ka oma tulewate põlwede heaks maksma peame, olgugi, et muidu kõige eest, mille wäärtus pikaajaliselt kustub, ka pikaajaliselt maksetakse. Ma arwan, et igal ühel on aga selge, et meie seda mitte meelega ei tee, waid et meie sunnitud oleme seda tegema. Meie wõiksime wäga palju ja peaksime ka õieti wäga palju kulutama, sest meie elame ülesehitamise ajajärgul ja meil tuleb veel nii mõneski asjas wundamenti panna. Kuid meil puudub krediit selleks. Teistel maadel teostatakse uuendused ja pikaajalised ülesanded pikaajaliste laenu abil. Meil Eestis ei ole see mitte wõimalik, sest meie oleme wäga kapitaaliwaene maa. Meie maal ei ole ka eraalgatusel selleks küllalt krediiti, et teostada kõige kasulikuid ja kõige tarwilikumaid ülesandeid. Ma saan aru, kui laiema ulatusega üldise hea käekäigu heaks kawatsetakse mitmesuguseid ettewõtteid. Nemad annawad ju muidugi rahwale kasu, terwetele põlwedele, kuid nende teostamine on raskem sellepärast, et seda kasu ainult kaudsel teel saadakse ja selle jaoks rahaleidmine on raske. Kuid ka nende ülesannete teostamine, mis otsekohe nähtawat kasu saadawad ja mille jaoks eraettewõtjaid leidub, on raskendatud, sest ettewõtjad ei leia omale tarwilisel määral krediiti. Wäljamaa laenu tegemiseks on minu arwates aeg liiga warane. Laenu wõiks ju alati teha kui tarwis, aga siin peab küsima: kas meie oleme juba niisuguses wiltsas seisukorras, et me sunnitud oleme igal tingimusel laenu tegema? Ma arwan, et meie seisukord veel mitte nii wilts ei ole, waid meie saame wististi ilma selleta läbi, olgugi et selle tõttu meie töö tempo aeg-

lasem on. Paraneb meie majandusline seisukord, kiireneb ka tempo.

See oleks kõik, mis mina siin eelarwe kohta täiendawalt ette tuua tahaksin. Üksikute eelarwe positsioonide arutusel saab muidugi selgemat pilti ja iga ametkond täieliselt järel waadatud.

Juhataja K. Wirma: Kuulutan weerandtunnilise waheaja.

Waheaeg algab kell 6.45 min.

Peale waheaja jätkub koosolek kell 7.08 min.

Koosolekut juhatab abiesimees **K. Wirma**.

Sekretäri kohal abisekretäär **J. Bergman**.

Juhataja K. Wirma: Riigikogu läheb päewakorras edasi. Sõna on korra kohta rkl. Palwadre'l.

A. Palwadre (sd.): Sotsiaaldemokraatlike tööliste partei Riigikogu rühma nimel teen ettepaneku riigi 1923 aasta eelarwe arutamine edasi lükata järgmise koosoleku peale, sest et rahaministri seletused üsna tähtsad olid, millega enne tutvuneda ja millesse süweneda tuleb. Sellepärast teen ettepaneku koosolekut lõpetada, läbirääkimisi 1923 aasta eelarwe üle Riigikogu järgmise koosoleku peale edasi lükates.

Juhataja K. Wirma: Sõna on korra kohta rkl. Tõnisson'il.

J. Tõnisson (rhw.): Austatud Riigikogu liikmed! Rõõmustawal wiisil on meie Riigikogu liikmetele kodukorra paragrahwid üliwäga selged ja nad teawad, miks nad sõbraliku naeratusega aplodeerivad, kui eelarwe arutamise korra küsimuse juures ainult üksikut paragrahwi tsiteeritakse. Kuid üksiku paragrahwi tsiteerimisega kaugele ei saa. Seisukord on niisugune, nagu teda harilikult parlamentides mitte ei leita. Meil on eelarwe esitatud walitsuse poolt, kes oma ametistlahkumise teadaande Riigikogule ära on andnud ja kelle lahkumise teadaande Riigikogu vastu on wõtnud. Nüüd on sennine rahaminister andnud eelarwe kohta asjatundlikka seletusi, mis aga peajasjalikult tehnilist laadi kannawad. Selle järele nüüd läbi rääkima hakata eelarwe üle, tähendaks, et Riigikogu kõneleb iseenele. Riigikogul ei ole mitte wastas walitsust, kes tahaks tulewikus seda eelarwet teostada ja kelle arwele ja aadressile oleks siis määratud läbirääkimisel awaldatud

mõtted ja seisukohad. Kui nüüd tahetakse ka ainult minewikku arwustada, siis ei ole ometi seal kedagi õieti, kes teda kaitsma tuleks. Ei ole õieti seal ka kedagi, kes minewiku arwustusest tõuswaid juhtimõtteid tulewiku kohta vastu wõtaks, et neid wahest wõimalikult tulewikus teostada.

Sellepärast tõuseb nüüd küsimus päewakorrale, mis mõte peab meie läbirääkimistel olema? Edasi, mis peab eelarwekommissjon tegema, kui tema tahab eelarwet arwustada, ja wastas ei ole walitsust, kes seda eelarwet kaitseks, kes oma kompromiss ettepanekuid teeks, ja teatawaid parandusi arwustaks, mis Riigikogu esituse poolt ette toodakse; kellega saaks kokku kõneleda selle poolest, mis tulewikus tõesti läbiwiidaw ja tarwilik on? Eelarwe arutus sellel teel ja sellel kujul tähendaks, et meie mingisuguseid arwusid vastu wõtame, mille elustamisest ja teostamisest ei tea meie kõneleda, nii kaua kui tema teostajad puuduwad. Nii pean ma ütleva, et selles seisukorras peaks tõsiselt kõneldama, mille järele meie edasi tahame minna. Sellepärast panen mina ette...

Juhataja K. Wirma: Rkl. Tõnisson, Teie kolm minutit on möödas.

J. Tõnisson (rhw.): ... et waheaeg tehtaks rühmades küsimuse läbikaalumiseks ja seisukohawõtmiseks.

Juhataja K. Wirma: Ma palun ettepanekut kirjalikult teha. (**J. Tõnisson (rhw.):** Aga sisuliselt ühinen ma härra Palwadrega.) On ettepanek tehtud koosolekut lõpetada ja 1923 a. eelarwe läbirääkimisi järgmise Riigikogu koosoleku peale edasi lükata. (**O. Strandman (töer.):** Kahes osas hääletada.) On ettepanek tehtud ettepanekut lahus hääletada. Sõna on korra kohta rkl. Laidoner'il.

J. Laidoner (põl.): Austatud Riigikogu liikmed! Seda küsimust, mis lugupeetud Riigikogu liige härra Tõnisson siin ette kandis, ei saa ju wist keegi ümber lükata. Meil on selge, et meie ei saa eelarwe tööle tõsiselt asuda, ei tema arwustamisele, ega ka tema läbiwaatamisele, ükskõik kas rahaasjanduse wõi mingisuguses erikomisjonis, niikaua kui meil ei ole walitsuse kriis lahendatud.

Rühma nimel ei saa ma siin mingisugust ettepanekut teha, sest ma ei ole selle üle läbi rääkinud, aga isiklikult teen ma ettepaneku, et eelarwe arutamine nii-

kauaks saaks edasi lükatud, kui uus Wabariigi Walitsus on moodustatud.

Juhataja **K. Wirma**: Ma palun ettepanekut kirjalikult teha. Sõna on korra kohta rkl. Strandman'il.

O. Strandman (töer.): Panen ette härra Palwadre ettepanekus koosoleku lõpetamise ja riigi 1923 a. eelarwe läbirääkimiste edasilükkamise küsimust lahus hääletada.

Juhataja **K. Wirma**: Sissetulnud ettepanekud on järgmised: Rkl. Palwadre poolt: „Koosolek lõpetada, läbirääkimisi 1923 a. eelarwe üle Riigikogu järgmise koosoleku peale edasi lükates“.

Rkl. Laidoner'i poolt: „Teen ettepaneku eelarwe arutamist Riigikogus edasi lükata, kunni uus Wabariigi Walitsus on moodustatud“.

Rkl. Strandman'i poolt ettepanud hääletamise korra vastu ei waielda. Asun rkl. Palwadre ettepaneku esimese osa — koosoleku lõpetamise kohta — hääletamisele. (Hääletatakse.) Ettepa-

nek on nähtawa enamusega vastu wõetud.

Panen hääletamisele ettepaneku läbirääkimisi eelarwe kohta järgmise koosoleku peale edasi lükata. (Hääletatakse.) Ettepanek on saanud poolt 30 häält, vastu 25. Sellega on otsustatud läbirääkimisi eelarwe kohta järgmise koosoleku peale edasilükata; ühtlasi langeb ära wajadus hääletada rkl. Laidoner'i ettepanekut.

8. Järgmise koosoleku määramine.

Wanematekogu otsust arwesse wõttes teeb Riigikogu juhatus ettepaneku järgmist Riigikogu koosolekut homme, see on 16. nowembril kell 5 p. l. ära pidada, päewakorda wõttes riigi 1923 a. eelarwe.

Selle ettepaneku kohta sõna ei soowita. (Hääletatakse.) Ettepanek on nähtawa enamusega vastu wõetud.

Lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 7.25 min.

Algkirjale alla kirjutanud:

Riigikogu abiesimees **K. Wirma**.

Abisekretäär **J. Bergman**.

